

Dårlig samvittighet

«Du må ikke tåle så inderlig vel / den urett som ikke rammer dig selv!» Arnulf Øverlands ord slår som piskeslag. Jeg skutter meg. Knappt noe dikt på noe språk er vel egnet til å mane fram så dårlig samvittighet som dette.

Tåler jeg krigen på Balkan? Atomprøvene ved Moruroa – så inderlig vel?

HANS FREDRIK DAHL

Volden i gatene, hagledesperadoen i Bærum? Naturligvis ikke. Jeg har dårlig samvittighet hele tida, både når jeg kjenner samvittigheten plage og når jeg ikke gjør det.

Når jeg leser hva brushodene blant oss sier, at krigen i Bosnia må stanses straks, når de fyller avisene med anklager om at Europa må skynde seg og ta konsekvensen av sitt ansvar øyeblikkelig, da blir jeg kald. Det får da være måte på store og lettvinde følelser. Men så får jeg dårlig samvittighet over det.

■ ■ Og når jeg syns det er litt dumt at statsrådene sykler til Lysaker for å «markere» sin motstand mot prøvesprengninger, og de likevel gjør det og Frankrike sier javel, vi kutter i alle fall ut den siste prøven, da får jeg dårlig samvittighet av det også. Over at jeg ikke forsto at den dårlige samvittigheten over den dårlige samvittigheten egentlig er handlingslammende, når det altså viser seg at handlinger betyr noe selv om det bare er å sykle to kilometer for en statsråd.

Det som virker i Moruroa, hvorfor skulle det ikke virke på Balkan? Overfor desperadoene i våre egne vinduer? Hvis vi altså brydde oss ...

■ ■ Vi skal bry oss, det er

MEDFØLELSE: Er evnen til empati, å kunne sette seg i andres sted, en forholdsvis ny erfaring? Våre besteforeldre opplevde trolig at verden buldrete forbi som en fjern brann.

Foto: NTB/AP

tidsmoralens krav. Ta ansvar. Avvis uretten. Kjempe mot tvilen på om det nytter. For det nytter. Det må nytte. Begrepene skaper sin egen besvergelse. Jeg støtter freden i Bosnia og friheten i Kashmir, selvfølgelig gjør jeg det. Jeg støtter folkenes rettfærdige kamp, det ligger jo i språket at jeg må.

Men kjølig og nøkternt tenker jeg:

Det å bry seg om alt mulig, snakke i vi-form om et ansvar vi alle har, kjenne plikt til empati i alle retninger, det er egentlig en ny ting. Jeg tror ikke besteforeldregenerasjonen plaget seg selv på denne måten. Ver-

den for dem forbi som en fjern brann. Når den buldrete, ristet de på hodet og sa huff, huff.

■ ■ I dag er det ingen som sier huff. Det er som om gesten «huff» er blitt gammeldags, litt komisk passé. I stedet sier vi *et*. Samfunnet vårt, ungene våre, vi vil ikke ha det sånn i verden, vi har alle et ansvar: Uttrykksmåten signaliserer en sympatisk solidaritet, en varm arm rundt alle. Litt naivt, kanskje, men: Hvis alle var naive, ville vel verden neppe bli verre?

Det må være noen forutsetninger for dette skiftet, noe som har forandret oss over tid.

Noe med mediene,

fjernsynet, som kan ha gjort oss mer internasjonale? Empati, evnen til å sette seg i andres sted, har jo mye med kunnskap å gjøre. Tanken er fristende, men må avvises. Utenlandsdekningen i norske aviser var mye grundigere, bredere og vidsynet for første verdenskrig enn i våre dager. Våre besteforeldre leste mye om den nyeste krisen i Irland eller om kuppforsøket i Bulgaria. I løpet av det siste årtiet har det i alle fall skjedd en merkbar nedprioritering av verdensstoffet i etermediene. I dag hører du rett som det er en NRK-bulletin helt fri for utenlandsnytt, noe som

ville vært utenkelig før. Men vårt ansvar for verden er stigende, det kan knapt betviles.

■ ■ Lærer vi av historien? Ofte høres uttrykket «folk er blitt flinkere til å ...», «vi har forstått at ...» som om gode holdninger beror på erfaring, den ene lagt oppå den andre. Men akk, det er vel tvilsomt om erfaringer kumuleres på denne måten, og om de gjorde det, at alles erfaringer samtidig ville bevege dem i samme retning. Empati for verden, den dårlige samvittigheten over ansvaret vi alle bærer, beror nok mer på en mentalitet enn på de faktiske forhold.

■ ■ Tenk bare på Øverlands «Du må ikke sove». Skrevet i skarp polemikk mot Det tredje riket i 1936, men i sin konkrete skildring – fangene som ligger og venter i stenkolde celler før de føres til skafottet uten å vite hvorfor – egentlig langt mer treffende for Stalins Sovjet, denne stat som Øverland og hans meningsfeller trodde på som fremtidens og fremskrittets land. Ja, man må si at faktahendelsene i diktet passer heller dårlig på Tyskland anno 1936, men nesten uhyggelig presist på poetens egen mønsterstat, den han forøvrig senere skulle vende seg imot.

Lære av historien? Vi leser fortsatt «Du må ikke sove» som et antinazistisk dikt. Et oppgjør med den besteborgerlige «huff»-holdningen er det i alle fall – og som sådan sikret liv i våre sinn, med sitt etsende ubarmhjertig krav om ansvar. Dette ansvaret kan i dag være diffust, upresist, stundom direkte uklart, og dessverre nesten bestandig urimelig fordelt – det er for eksempel en gåte hvorfor Tyrkias krig mot minoritetene påfører oss mindre samvittighet enn borgerkrigene på Balkan. Men tross disse begrensninger likevel seirende som idé fordi – fordi – ja, fordi det ikke kan avvises.

■ ■ Det er kanskje litt tynt å si at noe stort og edelt bare eksisterer fordi det ikke kan avvises. Men en mentalitet er noe som griper oss ved at det motsatte kjennes umulig. Det er som om tankens og språkets mekanismer trekker oss mot den oppfatning at på ett eller annet plan, i én eller annen forbindelse, føles kravet om å la empatien følges av sympati uimotståelig – fordi det motsatte ikke er til å holde ut.

Den dårlige samvittigheten kan kanskje brukes til noe likevel?